

Projekt

NOVO DOBA LJUDSKIH PRAVA
I DEMOKRACIJE U ŠKOLAMA

EKSPERIMENTALNA
PROVEDBA KURIKULUMA
GRAĐANSKOG ODGOJA
I OBRAZOVANJA
Zaključci i preporuke

prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš

Suradnici:

Monika Rajković
Izvor Rukavina

Europska unija

Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Projekt financira Europska unija, a sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Znam, razmišljam, sudjelujem
PROJEKT NOVO DOBA LJUDSKIH PRAVA
I DEMOKRACIJE U ŠKOLAMA
EKSPERIMENTALNA PROVEDBA KURIKULUMA
GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA
Zaključci i preporuke

Izdavač:

Mreža mladih Hrvatske

Urednica:

Monika Rajković

Autorica:

Prof. dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš

Suradnici:

Monika Rajković

Izvor Rukavina

Recenzije:

prof. dr. sc. Elvi Piršl

doc. dr. sc. Marija Sablić

Lektura:

Tanja Ratković

Dizajn i prijelom:

Novi Val

Tisak:

Novi Val

Naklada:

165 kom.

ISBN 978-953-7805-14-2

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 875181.

Knjiga se može djelomično reproducirati bez odobrenja MMH-a pod uvjetom da se pri tome uredno navede izvor (autor, naslov, izdavač, godina izdanja i stranica/e) i da se reproducirani dio koristi isključivo u nekomercijalne svrhe.

Zagreb, siječanj 2014.

Treba li građane „stvarati” ili zašto GOO?

Hrvatska je prije gotovo četvrt stoljeća ustavno konstituirana kao demokracija, čime je dospjela u krug zemalja uređenih na vrijednostima i načelima međunarodno priznatih ljudskih prava i sloboda, jednakosti, vladavine prava i pluralizma. Nositelji tih promjena bili su njezini građani, no izvan toga je njihov politički utjecaj i osjećaj političke učinkovitosti bio i ostao slab. Stalno oscilirajući između jačanja Hrvatske kao etničke i kao građanske nacije-države (Smith 1991), hrvatske su političke elite jednostavno zanemarile činjenicu da demokratska konsolidacija, razvoj i stabilizacija društva i države danas ne ovise samo o uspostavi demokratskih političkih institucija nego o tome u kojoj je mjeri njihovo djelovanje usklađeno s političkom kulturom građana.

Za Hrvatsku je to pitanje bilo od presudne važnosti s obzirom na to da „građanin” nije bila neka nova oznaka za pripadništvo pojedinca državi nego ustavno priznat status njegove suverenosti, kojim mu se jamči uživanje njegovih prava i sloboda, ali i određuju odgovornosti, uključujući odgovornost za aktivno sudjelovanje u donošenju odluka o demokratskom razvoju hrvatskog društva i države. S obzirom na to da ta jamstva nisu bila dio kolektivne povijesti hrvatskog političkog sustava niti su ta prava, slobode i odgovornosti imale ikakvo formativno značenje u životnim povijestima i ranijem političkom djelovanju pripadnika sustava, osiguranje aktivnog i odgovornog građanstva ovisilo je o tome hoće li se i na koji način u svijesti građana uspostaviti jasna i funkcionalna veza između, s jedne strane, njihovih ustavom zajamčenih prava i sloboda i, s druge strane, njihova građanskog statusa. Samo su na taj način hrvatski građani i formalno i stvarno mogli uživati svoja prava i, u skladu s tim, prihvatili odgovornost aktivnih sudionika demokratskog razvoja hrvatskog društva i države.

Da je uspostavljanje te veze za promicanje aktivnog građanstva važno i da se to postiže učenjem u školi prema određenom modelu građanskog odgoja i obrazovanja, potvrđuju sve razvijene demokratske zemlje koje posljednja dva desetljeća upravo to područje uvode kao obvezno u svoje formalne sustave odgoja i obrazovanja. Njihova su nastojanja u skladu sa zajedničkim europskim politikama odgoja i obrazovanja Vijeća Europe i Europske unije, u kojima se na aktivno i odgovorno (demokratsko) građanstvo gleda kao na ključnu pretpostavku europskoga demokratskog razvoja i stabilnosti.

Kako su se „stvarali” hrvatski građani?

U Hrvatskoj je do tih promjena trebalo doći još 1998. kad je izrađen prvi Nacionalni program odgoja i obrazovanja o ljudskim pravima s potprogramima za predškolsku, osnovnoškolsku i srednjoškolsku dob te odrasle i medije. Međutim, 1999. samo je dio Nacionalnog programa ušao u škole. Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, naime, postalo je sastavnim dijelom Nastavnog plana i programa za osnovnu školu, ali kao neobavezna međupredmetna tema. To je značilo da se provedba prepušta volji i interesu učitelja i nastavnika, kojima taj rad najčešće nije bio priznat i koji za nj nisu stekli potrebne kvalifikacije tijekom studija. Nedostatak fakultetske pripreme dijelom je nadomještao AZOO nizom seminara za stručno usavršavanje odgajatelja, učitelja i nastavnika za provedbu Nacionalnog programa i imenovanjem županijskih koordinatora za promicanje tog područja, a dijelom organizacije civilnog društva.

Zahvaljujući tim nastojanjima, broj učitelja i nastavnika koji su odlučili samoinicijativno promicati ljudska prava i građanstvo obrazovanjem, stalno je rastao, ali ključni problemi – nejasnoća statusa tog i srodnih područja te nesustavnost stručne pripreme – ostali su neriješeni. Posljedica toga bila je da ih je velik broj, osobito predmetnih nastavnika u osnovnim i srednjim školama, s pravom držao da priprema učenika za aktivno i odgovorno građanstvo nije dio njihove zakonski određene nastavne obveze. Njihovi su stavovi dodatno bili pojačani posvemašnjom odsutnosti znanstvenih i javnih rasprava o društvenoj i političkoj obvezi pripreme djece i mladih za demokratsko građanstvo. Nekritičko baštinjenje romantiziranoga protekcionističkog motrišta, koje su svestrano podržavale i političke elite, lišilo je društvo i školu obveze da pridonese osnaživanju učenika kao aktivnih i odgovornih subjekata demokratskih promjena. Umjesto toga, u stručnim i političkim raspravama o odgoju i obrazovanju učenici su bili „djeca”, a škola mjesto u kojemu im „odrasli” osiguravaju „svestran razvoj” – intelektualni, moralni, emocionalni, društveni, estetski i tjelesni, ali bez – političkoga.

Tijekom prvog desetljeća trećeg milenija taj se pristup počinje polako napuštati. U sklopu priprema za članstvo u Europskoj uniji, što je uključivalo i pitanje promicanja aktivnog građanstva, u Hrvatskoj se stvaraju formalne pretpostavke za promicanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. To se područje uvodi u najvažnije razvojno-strategijske dokumente odgoja i obrazovanja (Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010.; Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu – HNOS; Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje – NOK; Strategija za izradbu i razvoj nacionalnoga kurikuluma), kao i u druge relevantne dokumente (Nacionalni program za Rome, 2002.; Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015.; Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012.; Nacionalna politika za

promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010.; Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2006. – 2011.; Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava 2008. – 2011.; Nacionalni program za mlade 2009. – 2013.), a potom i u pravno-normativne akte kojima se regulira područje odgoja i obrazovanja (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2008.).

Kako je došlo do izrade prvog kurikuluma GOO-a

i odluke o njegovoj eksperimentalnoj provedbi?

Postavljajući razvoj kompetencija u središte odgoja i obrazovanja, uvodeći kurikulumski pristup planiranju i programiranju nastave kroz četiri odgojno-obrazovna ciklusa te određujući građanski odgoj i obrazovanje kao obveznu međupredmetnu temu kojom se učenici osposobljavaju „za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge”, NOK-om su stvorene sve formalne pretpostavke za izradu prvoga nacionalnog kurikuluma za građanski odgoj i obrazovanje. Taj je posao povjeren Nacionalnom odboru za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, koji je Vlada RH ponovno pokrenula 2010. godine. Nacrt kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja za četiri odgojno-obrazovna ciklusa (od 1. razreda osnovne škole do 2. razreda srednje škole) bio je u lipnju 2011. dostavljen na mišljenje velikom broju dionika u formalnom i neformalnom sustavu odgoja i obrazovanja. Na temelju njihovih prijedloga Nacrt je izmijenjen, a završnu je verziju u kolovozu 2012. prihvatio ministar znanosti, obrazovanja i sporta te, slijedom toga, donio „Odluku o eksperimentalnoj provedbi kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj”, u trajanju od dvije godine – od početka rujna 2012. do kraja kolovoza 2014., uz obvezu praćenja i vrednovanja procesa provedbe.

Praćenje i vrednovanje provedbe povjereno je Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO), Istraživačko-obrazovnom centru za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Agenciji za odgoj i obrazovanje (AZOO) i Mreži mladih Hrvatske (MMH) s partnerima (Centar za mirovne studije i GONG).

MMH i partneri u to su vrijeme već provodili projekt „Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama”, koji su financijski podržali Europska unija, Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država i Veleposlanstvo Kraljevine Nizozemske. Cilj projekta bio je osigurati uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i aktivno građanstvo u škole smještene u područjima posebne državne

skrbi. Kako su zadaci tog projekta bili podudarni sa zadacima eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a, ministar znanosti, obrazovanja i sporta prihvatio je prijedlog MMH-a i partnera da se oni s projektom „Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama” ravnopravno uključe u eksperimentalnu provedbu kurikuluma GOO-a u 2012./2013. godini. Time je MMH s partnerima na sebe preuzeo obvezu provedbe kurikuluma u šest od ukupno 12 škola, dok je provedba u drugih šest škola bila povjerena AZOO-u.

Oba nositelja u svojim su zadaćama operativno bila povezana preko NCVVO-a i Centra Filozofskog fakulteta. Za neposrednu provedbu projekta praćenja i vrednovanja pri NCVVO-u osnovana su dva međuinstitucionalna tijela: Povjerenstvo za praćenje GOO-a, koje je bilo zaduženo za podnošenje izvještaja i davanja preporuka nadležnim tijelima, i Radna grupa za GOO, koja je bila zadužena za operativni dio procesa praćenja i vrednovanja.

Zašto se eksperimentalna provedba kurikuluma GOO-a pratila i vrednovala?

Praćenje i vrednovanje eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a trebalo je osigurati empirijske podatke za izradu završne verzije kurikuluma, određivanje pokazatelja kvalitete provedbe i utvrđivanje odgovarajućeg modela provedbe. U skladu s tim, projektom su se, između ostalog, trebali provjeriti konceptualna i teorijska polazišta te struktura, sadržaj i modeli provedbe kurikuluma, s posebnim osvrtom na primjerenost ishoda dobi učenika u sklopu funkcionalne i strukturalne dimenzije te utvrditi jake i slabe strane provedbe iz perspektive učenika, nastavnika i ravnatelja. Osim toga, istraživanjem se provjeravala i metodologija praćenja i vrednovanja, osobito primjerenost instrumenata koje se trebalo posebno izraditi za tu svrhu.

Odabir metodologije i izrada instrumenata za praćenje i vrednovanje inicijalno su bili najveći izazov. Taj je aspekt provedbe GOO-a u svijetu također novost, što znači da se još traga za zadovoljavajućim modelima, kako na nacionalnim, tako i na europskoj i međunarodnoj razini. U Hrvatskoj su te potrebe osobito izražene budući da se sustav praćenja i vrednovanja učinaka nastavnih planova i programa u cjelini i po pojedinim predmetima nalazi u izgradnji, što znači da se još preispituju mnogi pristupi i instrumenti.

Gdje se i kako pratila i vrednovala provedba?

Imajući na umu svrhu, ciljeve i strukturu kurikuluma GOO-a, praćenje i vrednovanje njegove eksperimentalne provedbe osiguralo se kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih postupaka. Za svaki od tih postupaka izrađeni su posebni instrumenti za ispitivanje tri ciljne skupine: učenika, učitelja i/ili nastavnika i ravnatelja u svim školama koje su odabrane za eksperimentalnu provedbu kurikuluma. Tim se instrumentima mjerio *unos* (kvantitativno: anketni upitnici za učenike i nastavnike) na početku školske godine, *proces* (kvalitativno: polustrukturirani grupni intervjui za predstavnike učenika i nastavnika te polustrukturirani individualni intervjui za ravnatelje) tijekom prvoga i drugoga polugodišta i *ishod* (kvantitativno: anketni upitnici za učenike i učitelje) na kraju školske godine. S obzirom na to da je uzorak učenika, učitelja/nastavnika i ravnatelja bio prigodan, podaci dobiveni u ovom istraživanju imaju ograničenu uporabu. Oni se odnose na učenike, učitelje/nastavnike i ravnatelje iz škola koje su provodile kurikulum, što znači da se ne mogu generalizirati na učenike, učitelje/nastavnike i ravnatelje drugih škola u Hrvatskoj.

U Izvještaju su predstavljeni i analizirani rezultati prve godine eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a u četiri osnovne škole (OŠ Siniša Glavašević, Vukovar, OŠ Ivan Goran Kovačić, Velika, OŠ Ivan Goran Kovačić, Duga Resa, OŠ Ivan Goran Kovačić, Gora kraj Petrinje) i dvije srednje škole (Ekonomska i turistička škola iz Daruvara i SŠ Obrovac iz Obrovca).

U tih šest škola ukupno su ispitana 523 učenika u inicijalnome i 445 u finalnom ispitivanju metodom anketnog upitnika te po 10 učenika u prvome i drugom polugodištu metodom grupnih intervjua. Od ukupnog broja učenika u inicijalnom ispitivanju, 105 ih je bilo iz 4. razreda, a 264 iz 7. i 8. razreda osnovne škole te 154 iz 2. razreda srednje škole. U finalnom je od ukupnog broja ispitanih učenika bilo 104 učenika 4. razreda i 223 učenika 7. i 8. razreda osnovne škole te 118 učenika 2. razreda srednje škole.

Podaci o učiteljima i nastavnicima iz četiri osnovne škole te nastavnicima iz dvije srednje škole prikupljani su u tri faze. Predinicijalnim je ispitivanjem bilo obuhvaćeno 178 učitelja i/ili nastavnika, inicijalnim 181, a finalnim 144, dok ih je u grupnim intervjuima u prvom i drugom polugodištu sudjelovalo po 10. Omjer ispitanika koji su radili u osnovnoj školi u odnosu na srednju školu bio je sedam prema tri. Najveći broj ispitanika bio je u dobi između 31 i 40 godina, po dvije petine činile su učiteljice razredne nastave i nastavnici društveno-humanističke skupine predmeta. Najveći ih je broj u nastavi radio manje od pet godina te između 11 i 20 godina.

Koji su rezultati praćenja i vrednovanja?

Neujednačenost ranijeg iskustva u GOO-u i srodnim područjima

Za eksperimentalnu provedbu kurikuluma GOO-a bile su odabrane škole u kojima se već ostvarivao GOO ili neko drugo srodno područje. Inicijalno je ispitivanje to i potvrdilo, ali otkrilo i da dvije petine učitelja i nastavnika u tom području nije imalo nikakva prethodnog iskustva, a da je među onima s odgovarajućim iskustvom bila jedna petina „veterana” s iskustvom duljim od 10 godina.

Slično je i s učenicima. U ispitivanju se pokazalo da broj učenika koji su u školi „mnogo” i „vrlo mnogo” učili o demokraciji, građanstvu, ljudskim pravima i srodnim temama prije eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a opada s dobi: 51% učenika 4. razreda i 30% učenika 7. i 8. razreda osnovne škole te samo 14% učenika 2. razreda srednje škole. Odgovarajući sadržaji najčešće su obrađivani u jednom predmetu. Za 42% učenika 4. razreda to je bio sat razrednika/ce, za 48% učenika 7. i 8. razreda sat povijesti, a za po 25% učenika 2. razreda srednje škole sat povijesti i politike i gospodarstva. Uloga izvannastavnih aktivnosti u promicanju GOO-a i srodnih područja bila je zanemariva u svim podskupinama.

Neujednačenost interesa za uključivanje u provedbu kurikuluma GOO-a

Isti dobni obrazac nalazimo i kad je riječ o interesu učenika za uključivanje u eksperimentalnu provedbu kurikuluma GOO-a. Najmlađi učenici ne samo da su na početku školske godine bili najviše „zagrijani” za pohađanje nastave GOO-a nego je među njima bilo i najviše onih čiji je interes za GOO do kraja godine porastao. U toj je podskupini bilo tri petine umjereno i jako zainteresiranih, za razliku od dvije petine u 7. i 8. razredu i jedne četvrtine u 2. razredu srednje škole.

Međutim, ni interes učitelja i nastavnika za provedbu kurikuluma GOO-a na početku godine nije bio osobito izražen. Iako ih je samo jedna petina izrijekom potvrdila svoju nezainteresiranost, preostali su se u podjednakom broju svrstali u skupinu zainteresiranih i skupinu ravnodušnih. Taj je podatak bio iznenađujući, s obzirom na to da su sve škole dobrovoljno ušle u eksperimentalnu provedbu, što je podrazumijevalo da je među učiteljima i/ili nastavnicima po tom pitanju prethodno postignut konsenzus. Takav je dogovor bio važan za osiguranje međupredmetnog modela provedbe u kojemu sudjeluju svi učitelji i nastavnici. U grupnim se intervjuima s predstavnicima učitelja i/ili nastavnika pokazalo da se u nekim školama odluka o uključivanju u eksperimentalnu provedbu kurikuluma GOO-a nije donijela dogovorom svih.

Slijedom toga, dio učitelja i nastavnika provedbu je doživio kao nešto što im se nameće „odozgo” pa su tome od početka pružali manje ili više otvoren otpor. Otpor se javljao u različitim oblicima, uključujući tvrdnje iznesene u grupnim intervjuima da „kurikulum GOO-a nije ništa novo”, da se „to sve već odavno provodi u školi”, da je „priprema za građanstvo dio obiteljskog odgoja”, ali i izjave kao što su: „moj predmet

s GOO-m nema nikakve veze”, „učenici su preopterećeni da bi im se nametnuo još i taj GOO” i „naše su obveze u nastavi sve veće a plaće sve manje”.

Iako su tvrdnje da „GOO nije ništa novo” i da se „to sve već odavno provodi u školi” bile u suprotnosti s odgovorima učenika, osobito onih najstarijih, koji su potvrdili da su o ljudskim pravima, demokraciji i građanstvu ranije učili vrlo malo, one su pridonijele stvaranju ozračja koje nije išlo u prilog provedbi. Tako velika većina učitelja i nastavnika na početku školske godine nije proučila kurikulum GOO-a i nije poznavala njegova polazišta i ishode u funkcionalnoj i strukturalnoj dimenziji i po odgojno-obrazovnim ciklusima, a nije sudjelovala ni u izradi izvedbenog plana i programa za GOO. Sudjelovanje u potonjem bilo je važno jer su se kroz taj posao rješavala najvažnija pitanja nastave GOO-a: koje ishode odabrati, kako odrediti nastavne aktivnosti polazeći od ishoda, koje metode i izvore za učenje koristiti da se postignu odabrani ishodi, kako graduirati i vrednovati postignuća učenika itd.

U takvu je ozračju provedba kurikuluma ovisila o učiteljima i nastavnicima koji su inicijalno bili zainteresirani za GOO i o onima kod kojih se taj interes pojavio naknadno, tijekom same provedbe. Njihov je interes bio potaknut i intrinzičnim i ekstrinzičnim motivima, ali su intrinzični bili dominantni, što je bilo vrlo ohrabrujuće. Oko četiri petine zainteresiranih učitelja i nastavnika uključilo se u provedbu ponajprije zato što je osjećalo osobnu odgovornost za razvoj učenika kao aktivnoga građanina i Hrvatske kao demokratske države, ali i zato što je željelo unaprijediti svoje nastavničke kompetencije. Više od polovice ih je kao razlog navelo i osobno iskustvo diskriminacije u privatnom i/ili profesionalnom životu. Ekstrinzični su se motivi, poput interesa koji za GOO postoji u svijetu ili koji za to područje pokazuju MZOS i AZOO, kod učitelja i nastavnika pokazali manje važnima. Podatak da većinu ne pokreće ni interes koji učenici pokazuju za to područje zabrinjava, osobito kad se zna da je najveći broj učenika kao problem provedbe kurikuluma GOO-a naveo nedovoljnu povezanost nastavnih tema s njihovim svakodnevnim iskustvom.

Neujednačenost učinaka provedbe kurikuluma GOO-a

Provedbom nisu ostvareni predviđeni ishodi u svim komponentama kurikuluma GOO-a, i to, ponajprije, u višim razredima. Na općenito pitanje o tome koliko su u GOO-u tijekom godine dana naučili o demokraciji, ljudskim pravima i građanstvu, više od tri petine učenika 4. razreda izjavilo je da je o tome naučilo „mnogo” i „vrlo mnogo”, što su naknadno potvrdili navođenjem pojedinih postignuća u pravnoj, društvenoj i (inter) kulturnoj komponenti kurikuluma. Istovremeno je to potvrdila samo jedna trećina učenika 7. i 8. razreda i samo jedna četvrtina učenika 2. razreda srednje škole.

Konkretnije, svaki treći učenik 4. razreda izjavio je da u GOO-u nije naučio što je demokracija. Isto ih je toliko u 7. i 8. razredu te u 2. razredu srednje škole potvrdilo da nisu naučili kako funkcionira demokratska vlast i koja je uloga demokratskoga građanina. Da je provedba kurikuluma GOO-a najviše podbacila u ostvarivanju ishoda političke komponente, i to u kategoriji „znanje i razumijevanje”, potvrdili su rezultati ispitivanja znanja u sve tri podskupine. Učenici 4. razreda u finalnom su ispitivanju znanja od moguća četiri boda u prosjeku ostvarili 1,48, što je razina od 37% točnosti. Najslabiji rezultat imali su upravo na pitanju „Što znači kad je netko građanin?” na koje je točan odgovor („da pazi da su svi jednaki”) dalo samo 10% učenika dok ih je više od polovice građanina poistovjetilo s osobom koja živi u gradu. Učenici 7. i 8. razreda su od 10 mogućih bodova prosječno ostvarili 4,33, što je razina od 43,3% točnosti. Otprilike ih četiri petine nije znalo da je najvažnija uloga demokratskog građanina nadziranje djelovanja vlasti i da

ljudska prava demokratska država ponajprije štiti ustavom, oko tri petine ih nije razumjelo izraz „vlast djeluje u skladu sa zakonom“, polovica ih nije znala što je funkcija vlade niti je razumjela izraz „podjela vlasti“, a oko trećine ih je iza opisa diktature vidjelo demokraciju. Učenici 2. razreda su od ukupno 24 boda osvojili 8,84, što je razina od 36,83% točnosti. Kao i prethodne dvije podskupine, podbacili su upravo u pitanjima kojima su se provjeravali ishodi političke komponente. Oko tri četvrtine njih nije znalo da se demokratskim ustavom ograničava djelovanje vlasti, više od tri petine je dalo krivi odgovor na pitanja o ulozi pučkog pravobranitelja/ice i o određenju građanskih vrlina, a jedna ih je trećina iza opisa diktature također vidjela demokraciju. Nadalje, velika većina njih pogrešno je protumačila izraze kojima se opisuju etnocentrizam i pluralizam, a kod četiri petine pokazalo se da ne poznaju glavni instrument i tijelo za zaštitu ljudskih prava Vijeća Europe.

Na temelju rečenoga možemo zaključiti da se u većini škola kurikularni ishodi iz domene znanja i razumijevanja, koji su ključni za razvoj učenika kao aktivnih i odgovornih građana, nisu uspjeli ostvariti. Ponajprije se to odnosi na političku komponentu, budući da su ispitivanjem potvrđeni najveći nedostaci u učeničkom razumijevanju demokracije, funkcioniranju vlasti i uloge građanina, no ni za ishode (ljudsko) pravne i (inter)kulturne komponente se, na temelju rezultata ispitivanja, ne može reći da su zadovoljavajuće ostvareni.

No ti rezultati upućuju i na zaključak da se ishodi kurikuluma GOO-a u spomenute tri komponente ne ostvaruju ni u postojećim predmetima u osnovnoj i srednjoj školi ni u izvannastavnim ili izvanškolskim aktivnostima, što znači da su izjave kako se „to odavno radi u školama“, koje se u javnosti i stručnim krugovima mogu čuti kad god se pojavi inicijativa za uvođenje GOO-a u škole, jednostavno – neutemeljene, a time i neodgovorne.

S druge strane, kad se promotre odgovori na pitanja kojima su se provjeravali ishodi u drugim komponentama kurikuluma GOO-a, slika je znatno povoljnija. Značajni dio potencijala kurikuluma za pokretanje promjena na individualnoj i institucionalnoj razini, kojima se stvara povoljan kontekst za učenje aktivnog građanstva, uspio se ostvariti, što su potvrdili i učenici i njihovi učitelji/nastavnici. Iako su najmlađi učenici i u ovom dijelu skloniji najvišim, a najstariji najnižim ocjenama, sa sigurnošću se može reći da je nezanemariv broj učenika osobno profitirao sudjelujući u nastavi GOO-a. Osim stjecanja novih znanja i vještina, kroz GOO su poboljšali sliku o sebi i odnose s drugima te, ponajviše, počeli ozbiljnije shvaćati svoja prava i odgovornosti, što je navelo i više od polovice učitelja i nastavnika. Ozbiljnije shvaćanje svojih prava i odgovornosti te povećan interes za sudjelovanjem u aktivnostima kojima se pridonosi dobrobiti drugih i zajednice u cjelini, najčešće su spominjali najstariji učenici. Oni su i češće isticali da ih je GOO naveo na razmišljanje o stanju i problemima u školi, lokalnoj zajednici, zemlji i svijetu.

Primjerice, većina je učenika 4. razreda navela kako su naučili koja su njihova prava i odgovornosti u školi, kako nastaju pravila i zašto ih treba poštivati, kako nenasilno rješavati međusobne sukobe, ali i kako razumjeti učenike koji dolaze iz drugih kultura ili pripadaju drugim vjeroispovijestima. Više od polovice učenika 7. i 8. razreda, kao i 2. razreda srednje škole također su izjavili da su kroz nastavu GOO-a stekli niz vještina i osobina koje su važne komponente aktivnoga građanstva. Naučili su, primjerice, više „misliti svojom glavom“, aktivno slušati drugoga, raditi timski, sudjelovati u odlučivanju, snositi odgovornost za svoje odluke i zajednički rješavati probleme. Nadalje, upoznali su značenje društvene isključenosti i pravednog postupka prema drugoj osobi te su postali otvoreniji prema osobama koje pripadaju drugim kulturama i religijama, a razvili su i vještine iznošenja i argumentiranja svojih stavova te nenasilnog rješavanja sukoba.

Nastava GOO-a je, po mišljenju svih podskupina, najviše utjecala na poboljšanje mreže odnosa u školi, pa se to može smatrati i glavnim doprinosom eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a. Pritom se ponajprije misli na odnose između učenika i učenica, između učitelja/nastavnika i učenika te prema vršnjacima s posebnim potrebama, ali i općenito između učenika, što uključuje i porast odgovornosti svih sudionika škole za uspjeh svakog učenika. Odnosi prema vršnjacima koji dolaze iz siromašnijih obitelji te odnosi među učenicima različite vjeroispovijesti nisu unaprijeđeni u istoj mjeri, ali je i u tim područjima došlo do značajnih pomaka. Srednjoškolci su to potvrdili u odnosu na vjeroispovijest, a učenici 7. i 8. razreda u odnosu socioekonomski status, s čim se slažu i učitelji/nastavnici.

Istovremeno je najveće neslaganje između učitelja/nastavnika i učenika uočeno u pitanjima doprinosa nastave GOO-a učenju o drugim kulturama, mirnom rješavanju sukoba među učenicima i korištenju razumnih dokaza umjesto sile u njihovim raspravama, pa se ne može sa sigurnošću reći je li GOO i u tim komponentama polučio značajnije rezultate u svim školama. Naime, dok više od polovice učitelja/nastavnika i učenika 4. razreda vidi značajne pozitivne promjene i u odnosu na te tri komponente, isto mišljenje među starijim učenicima ima samo jedna trećina njih.

Uzrok tim razlikama mogu biti različiti referentni okviri na temelju kojih skupine donose svoje procjene. Primjerice, kad učitelji/nastavnici ocjenjuju da je nastava GOO-a dovela do smanjenja vršnjačkog nasilja, oni se vrlo vjerojatno referiraju na ono što vide u razredu tijekom nastave i, eventualno, u školi tijekom odmora. Učenici pak vrlo vjerojatno polaze od znatno šireg okvira koji, osim nastave i školskih odmora, uključuje i odnose među učenicima izvan škole, o čemu nastavnici ne moraju mnogo znati.

Drugim riječima, dok za ishode političke komponente kurikuluma GOO-a sa sigurnošću možemo reći da nisu zadovoljavajuće ostvareni u većini škola, ostvarenje ishoda društvene i (inter)kulturne komponente nije konkluzivno, budući da o tome te dvije glavne podskupine imaju različito mišljenje.

Jedan aspekt provedbe kurikuluma GOO-a traži potrebnu pozornost. Riječ je tome da nastava GOO-a nije uspjela, kako se očekivalo, zainteresirati veći broj učenika za odlučivanje u školi niti je dovela do povećanja njihova utjecaja na donošenje odluka koje se njih tiču, pa je logično da nije polučila bolje rezultate ni po pitanju jačanja odgovornosti učenika u izborima za predsjednika/cu razreda i predstavnika/cu u vijeću učenika. U odnosu na potonje, učitelji i nastavnici skloniji su mišljenju kako je nastava GOO-a pozitivno utjecala na učeničku odgovornost u izborima svojih predstavnika, iako za to zapravo nisu imali uporišta. Naime, logično je očekivati da će učenici ozbiljnije shvaćati svoje izbore i pokazivati veću odgovornost kad trebaju birati svoje predstavnike ako znaju da preko njih mogu utjecati na odluke u školi za koje su neposredno zainteresirani. Ako škola učenicima ne delegira tu moć, odnosno ako se njima omogućiti da govore, a da istovremeno njihove odluke ni po čemu nisu obvezujuće za djelatnike i upravu škole, iluzorno je očekivati da će kod njih doći do porasta interesa za sudjelovanjem u odlučivanju i da će oni početi odgovornije birati svoje predstavnike, čak i kad u GOO-u nauče što znači sudjelovati u procesima demokratskog odlučivanja i zašto je sudjelovanje bitna odrednica aktivnoga građanstva.

U grupnim se intervjuima s učenicima moglo čuti da im „predsjednik ništa ne znači” jer „ne ide nikamo i ne radi ništa”. Na pitanje što bi on trebao raditi odgovor jednog učenika bio je: „Trebao bi zapisati tko je zločest i predati to učiteljici.” Nadalje, u jednom je intervjuu s učenicima na pitanje o tome što rade njihovi predstavnici u vijeću učenika odgovoreno da se „oni stalno sastaju i puno uče na tim sastancima”, no nije se doznalo o čemu njihovi predstavnici uče i pridonosi li to učenje kvalitetnijem obavljanju njihove izborne uloge – predstavljanju interesa učenika koji su ih izabrali. Iako se ne može reći da je takav odnos

karakterističan za sve škole, indikativno je da su u rijetkim intervjuima učenici imali neka ozbiljnija očekivanja od svojih predstavnika.

Da bi priznanje učeničkoga glasa moglo biti velik izazov učinkovitoj provedbi kurikuluma GOO-a ako dođe do njegova uvođenja u škole, potvrđuju još neki rezultati. Primjerice, istraživanjem je ustanovljeno da je većina učitelja i nastavnika u nastavi GOO-a poticala učenike na izražavanje svog mišljenja i uvažavala to mišljenje. U tome se slažu obje podskupine. Istovremeno je relativno velik broj učenika naveo da njihovi učitelji i/ili nastavnici zanemaruju teme iz njihova svakodnevnog života, rijetko se s njima dogovaraju koje sadržaje obrađivati i na koji način, rijetko koriste upravo one nastavne izvore koji su učenicima najzanimljiviji, kao što su, primjerice, članci iz časopisa za djecu i/ili mlade i rijetko zajedno s njima određuju kriterije za vrednovanje njihovih postignuća. Prisjetimo li se da su, osim rasprave u razredu, dvije najčešće korištene metode u nastavi GOO-a bile metoda pitanja i odgovora te predavanje ili izlaganje učitelja/nastavnika, dolazimo do zaključka da se nastavom GOO-a nisu promicali upravo dijalog i dogovaranje, na što je naglasak stavljen u kurikulumu.

U skladu s tim, postavlja se pitanje što podskupine učenika i učitelja/nastavnika misle kad tvrde kako se u nastavi GOO-a učenike potiče na izražavanje svog mišljenja i kako to mišljenje učitelji i nastavnici uvažavaju. Čemu služe „slobodni” iskazi učenika ako oni ne vode dijalogu, pregovaranju i dogovoru oko zajedničkih aktivnosti učenja o kojima ovisi razvoj učenika kao aktivnog građanina? Što to zapravo učitelji i nastavnici uvažavaju kad se učenici „slobodno” izražavaju, osobito ako se zna da su u nastavi GOO-a debata, izlaganje učenika i pisanje sastava ili eseja na odgovarajuću temu bili zanemareni.

U izvještaju smo u nekoliko navrata spomenuli da se takav oblik nastavnog rada u literaturi o participaciji učenika susreće pod nazivom „tokenizam” (Hart 1997; usp. Arnstein 1969). Riječ je o praksi poticanja učenika na izražavanje „vlastitog” mišljenja u granicama koje postavlja učitelj i/ili nastavnik. Ono služi legitimiranju njegova autoriteta koji se u našoj praksi uspostavlja samo u odnosu prema nastavnom planu i programu u kojemu je, logično, umjesto ishoda (*outputa*), naglasak stavljen na sadržaj (*input*). U takvim se okolnostima ne može očekivati da učiteljima i nastavnicima prioritet budu slobodnomisleći i kritički orijentirani učenici već samo oni koji svojim „slobodnim” izražavanjem pokazuju da su uspješno svladali unaprijed, ali i izvana određene nastavne teme i sadržaje, na način na koji je to unaprijed, ali i izvana i njima samima određeno kao jedina norma i kriterij njihova uspjeha. To bi moglo značiti da se demokratski instrumenti, kao što su primjerice sudjelovanje u raspravi i slobodno izražavanje, u školama koriste kao instrumenti za „prosvijećeno” discipliniranje a ne za osamostaljivanje učenika. Ako je to točno, provedba kurikuluma GOO-a ponajprije će služiti „stvaranju” poslušnih a ne osnaženih građana kod kojih odgovornost za aktivno sudjelovanje u demokratskom razvoju hrvatskog društva proizlazi iz njihove građanske emancipiranosti.

Taj problem dobro ilustrira sljedeći razgovor između voditelja/ice i učenika/ce tijekom grupnog intervjua:

Voditelj/ica: *Jeste li vi mogli birati neke teme koje ste radili?*

Učenik/ca: *Ne.*

Drugi/a učenik/ca: *Ne, ali sudjelovali smo, davali svoja mišljenja.*

Voditelj/ica: *A je li vas interesirala neka tema? Jeste li nešto predložili vašoj nastavnici?*

Treći/a učenik/ca: *Nismo ništa predložili. Samo smo dobili na jednom papiru popis tema koje ćemo obrađivat’.*

Međutim, imamo li na umu da se kurikulum GOO-a provodio samo jednu školsku godinu i da su, usprkos navedenim propustima u funkcionalnoj i strukturalnoj dimenziji, mnogi učitelji i nastavnici uspjeli pokrenuti važne promjene u ponašanju svojih učenika koje su ključne za razvoj škole kao demokratske zajednice učenja, ti rezultati nisu obeshrabrujući. Upravo suprotno, oni su temelj za ozbiljniji pristup pripremi uvođenja GOO-a u škole, što najbolje potvrđuje analiza uzroka neujednačenih učinaka eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a.

Ključni uzroci neujednačenosti učinaka provedbe kurikuluma GOO-a

Iako bi propuste u provedbi kurikuluma trebalo povezati s većim brojem čimbenika, rezultati ispitivanja upućuju na to da bi jedan mogao biti ključan, a odnosi se na pripremu i s njom povezanu kompetentnost nastavnika za provedbu kurikuluma. Ispitivanjem nije samo utvrđeno da značajan dio nastavnika prije eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a nije imao nikakva nastavnog iskustva u tom području nego i da su njihovo prethodno obrazovanje, izobrazba i stručno usavršavanje za GOO i srodna područja bili nedostadni. Tijekom studija na nastavničkim fakultetima samo ih je 11% steklo potrebna znanja i vještine za rad u tim područjima, 34% njih se samoobrazovalo u tome, odnosno samousavršavalo, 37% njih bilo je uključeno u odgovarajuće seminare, radionice i slične programe u organizaciji AZOO-a i županijskih i dr. vijeća, 12% njih prošlo je treninge civilnih organizacija, a upola manje njih sudjelovalo je u nekom drugom obliku organiziranoga stručnog usavršavanja koje se nudilo u ovom području.

Štoviše, stručno je usavršavanje bilo usmjereno na samo jedno područje. Velika većina učitelja i nastavnika na taj je način stjecala kompetencije za rad u odgoju i obrazovanju za mir, nenasilje i/ili mirno rješavanje sukoba, dok su druga područja, osobito GOO, bila zapostavljena. Iako se na temelju ovog ispitivanja ne može reći je li to bilo uvjetovano ograničenom ponudom ili zadovoljavanjem upravo te potrebe, indikativno je da je programski redukcionizam u stručnom usavršavanju bio prisutan bez obzira na to je li usavršavanje bilo u organizaciji AZOO-a, županijskih vijeća ili nevladinih organizacija, ili je to bilo samoobrazovanje. U skladu s tim, najveći se broj učitelja i nastavnika prije provedbe kurikuluma GOO-a u nastavi bavio temama mirnog rješavanja sukoba, upola manje ih je obrađivalo teme iz područja zaštite okoliša, a još manje iz interkulturnoga područja ili područja ljudskih prava, dok ih je samo 5% nastojalo pripremiti učenike za ulogu aktivnog i odgovornog građanina.

Imamo li na umu nedostatke fakultetskog obrazovanja i stručnog usavršavanja, razumljivo je da se početkom školske godine učitelji i nastavnici nisu osjećali dovoljno spremnima za provedbu kurikuluma. To objašnjava i zašto je njihov inicijalni interes za provedbu bio slab. Otprilike je svaki drugi svoju opću kompetentnost ocijenio osrednje, svaki je treći potvrdio da mu ona više ili manje nedostaje, a tek ih je jedna petina smatrala da su dovoljno pripremljeni za ostvarivanje ishoda kurikuluma GOO-a.

Njihove samoprocjene opće kompetentnosti za provedbu u skladu su sa samoprocjenama kompetentnosti za ostvarivanje pojedinih komponenti strukturalne dimenzije kurikuluma. Rezultati potvrđuju da se učitelji i nastavnici nisu osjećali posve spremnima za promicanje nijedne od šest komponenti koje su uvrštene u tu dimenziju kurikuluma, pri čemu je upravo politička komponenta prošla najslabije. Međutim, kad se od njih tražilo da odrede u kojoj mjeri posjeduju pojedina znanja, vještine i osobine koji su važni za učinkovitu provedbu kurikuluma, ti su odgovori odudarali od prethodnih. Velika je većina učitelja i nastavnika bila posve sigurna da poznaje značenje ljudskih prava, demokracije i građanstva, kao i odnose među njima te

da razumije funkcioniranje demokracije i važnost sudjelovanja građana u odlučivanju za razvoj i stabilnost demokracije. S obzirom na to da su odgovori na to pitanje bili u neskladu s rezultatima ispitivanja znanja učenika iz političke komponente (poznavanje uloge građanina, funkcioniranje demokracije, odnos prava i odgovornosti), potonje su samoprocjene zbunjujuće. Ostalo je, naime, nejasno je li riječ o precjenjivanju ili o tome da su ostvarenje ishoda političke komponente kurikulumu učitelji i nastavnici iz nekog razloga jednostavno zanemarili.

Vrlo je vjerojatno da bi učitelji i nastavnici u svojim samoprocjenama bili usklađeni da su prošli odgovarajuću teorijsku i metodičku pripremu za provedbu kurikulumu GOO-a, što je i bio interes većine, osobito u odnosu na ishode društvene i političke komponente. Nažalost, zbog ograničenih resursa, ta je privilegija pripala samo malom broju njih. Ispitivanjem je ustanovljeno da su sudionici pripremnih seminara nakon usavršavanja bili u znatno povoljnijem položaju od ostalih svojih kolega/ica. Njima je bio olakšan izbor odgovarajućih izvora za nastavu GOO-a i prilagodba nastave kulturnim posebnostima škole, razreda i učenika te povezivanje nastave s društveno korisnim radom učenika u školi i/ili lokalnoj zajednici. Seminari su znatno pridonijeli i njihovu razumijevanju svrhe i ciljeva kurikulumu, kao i ishoda u funkcionalnoj i strukturalnoj dimenziji te ih općenito osnažili za njegovu uspješnu provedbu. Učitelji i nastavnici pak koji nisu imali pripremu, bili su prisiljeni osloniti se na vlastito iskustvo i resurse, pa nije čudno što je dio njih, umjesto cjelovite provedbe kurikulumu, nastojao ostvariti samo ona područja za koja je otprije bio kompetentan.

Ocjena kurikulumu

Da je relativno velikom broju učitelja i nastavnika trebala odgovarajuća stručna pomoć i vođenje prije uključivanja u eksperimentalnu provedbu kurikulumu GOO-a kako bi mogli uspješno ostvariti predviđene ishode, potvrđuju njihovi odgovori na pitanje o tome koliko poznaju najvažnije odrednice kurikulumu. Za razliku od rezultata inicijalnog ispitivanja koji su u tom pogledu bili krajnje zabrinjavajući, u finalnom se ispitivanju pokazalo da oko polovice učitelja i nastavnika nije imalo većih problema u razumijevanju ciljeva, modela provedbe te teorijskih i konceptualnih polazišta kurikulumu. Usporedbe radi, odrednice koje čine okosnicu kurikulumu GOO-a – ishodi ili postignuća učenika u funkcionalnoj i strukturalnoj dimenziji i po odgojno-obrazovnim ciklusima, na kraju školske godine razumjelo je njih tek dvije petine. Najlošiji rezultati dobiveni su u odnosu na vrednovanje ishoda ili postignuća učenika, što se i očekivalo, budući da je ta odrednica ostala otvorena za doradu nakon prve faze provedbe.

Zbog teškoća u razumijevanju tih odrednica ili pak zbog neslaganja s njihovim sadržajem, kod manjeg broja učitelja i nastavnika došlo je do nezadovoljstva strukturom i ishodima kurikulumu. Oni smatraju da bi strukturu trebalo učiniti jasnijom, ishode više primjeriti dobi učenika i bolje uskladiti dimenzije znanja i vještina, a prava i slobode učenika učiniti razmjernim njihovim odgovornostima, kako se potonje u provedbi ne bi „izgubile“, što se danas, kako navode, događa često.

Međutim, većina učitelja i nastavnika dala je pozitivno mišljenje o kurikulumu u svim ispitanim odrednicama. Većina ih smatra da on zadovoljava niz posebnih i općih pedagoških standarda odgoja i obrazovanja. Među posebnima, tj. onima koji su važni za promicanje aktivnoga građanstva, prvenstvo su dali načelu ravnopravnosti, povezanosti i međuovisnosti svijeta, kritičkog pristupa stvarnosti, argumentiranosti stavova, multiperspektivnosti i participacije. Otprilike ih je podjednak broj potvrdio da se u kurikulumu

poštuju i opća pedagoška načela, kao što su primjerenost dobi i usklađenost znanja i vještina. Većina ih također drži da je kurikulum GOO-a inkluzivan, što znači da djeluje kao objedinjujući didaktički okvir za niz novih odgojno-obrazovnih sadržaja i programa, poput mirovnog odgoja i obrazovanja, odgoja i obrazovanja za ljudska prava te odgoja i obrazovanja za spolnu i rodnu ravnopravnost, kulturnu raznolikost i društvenu pravdu, ali i za promicanje nacionalnog identiteta i europske dimenzije.

Mišljenje je većine i da se kurikulumom uspjelo u promicanju ideje o učeniku kao nositelju prava i sloboda, odnosno građaninu različitih i međusobno ovisnih zajednica. Dvije trećine njih slaže se da se njime „mnogo” i „vrlo mnogo” potiče razvoj učenika kao građanina školske, lokalne i domovinske ili nacionalne zajednice, a oko polovice njih misli da je kurikulum dobar instrument i za razvoj učenika kao građanina Europe i svijeta. Tako koncipiran i strukturiran, kurikulum je za polovicu njih relevantan, djelotvoran i ostvariv, a za više od dvije petine je učinkovit i održiv.

Nadalje, oko tri četvrtine učitelja i nastavnika ocijenilo je kurikulum kao potencijalno snažan instrument za promicanje ozračja solidarnosti u školi i razvoj škole kao demokratske zajednice, u što spada iniciranje i provođenje akcija za dobrobit drugih od strane učenika te promicanje odgovornog odlučivanja i ponašanja učenika, a oko tri petine njih kurikulum vidi i kao dobar instrument za unapređenje suradnje škole i roditelja.

Prijedlozi za unapređenje kurikuluma GOO-a i nastave GOO-a?

Prijedlozi učitelja i nastavnika za unapređenje sadržaja kurikuluma GOO-a i osiguranje njegove učinkovite provedbe uglavnom su sistemske naravi. Oni ponajprije traže da se školama *osigura odgovarajuća materijalna potpora*, kako ostvarivanje ciljeva i zadataka GOO-a ne bi ovisilo o njihovoj dobroj volji, raspoloživom slobodnom vremenu i vlastitim resursima. Iako se i ovim istraživanjem pokazalo da su njihovi intrinzični motivi (osjećaj odgovornosti za razvoj učenika kao aktivnih građana i za demokratski razvoj Hrvatske te potreba za kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem) glavni pokretači uvođenja tog područja u škole, čak je i takve motive teško dugoročno održati ako im se rad u GOO ne prizna i primjereno ne honorira. Međutim, iako drže da je odgovarajuća potpora školi i njima samima ključna za uspješnu provedbu kurikuluma GOO-a, jasno im je da bez odgovarajućeg fakultetskog obrazovanja te stručnog usavršavanja oni ne mogu ostvariti kurikulumске ishode i osposobiti učenike za ulogu aktivnih građana, čak i ako bi ostali uvijek bili zadovoljeni.

Osim prethodno spomenutih, respektabilna većina njih traži da se za kvalitetnu provedbu kurikuluma GOO-a osigura odgovarajuća satnica, pripreme odgovarajući nastavni materijali, omoguću razmjena iskustava među učiteljima, odnosno nastavnicima koji provode GOO te otvore mogućnosti za uspostavu bolje suradnje s roditeljima i organizacijama civilnog društva, ali i ugrade vrijednosti koje promiče GOO u sve predmete i rad škole u cjelini. Nešto manje od polovice njih traži da se u tu svrhu pojednostavi sadržaj kurikuluma GOO-a, osigura kontinuirano praćenje, istraživanje i vrednovanje postignuća učenika te osnuje poseban centar za promicanje GOO-a.

Najveće iznenađenje ovog dijela istraživanja bilo je da više od 70% učitelja i nastavnika vidi poboljšanje kvalitete provedbe kurikuluma GOO-a u osiguranju uvjeta za *veću aktivnost učenika u odlučivanju o školskim pitanjima*, u čemu se slažu s učenicima. Prijedlozi koje su sve tri ciljne skupine najčešće navodile

za poboljšanje sadržaja kurikuluma i unapređenje nastave GOO-a odnose se upravo na priznanje njihova glasa i korištenje aktivnijih metoda učenja.

.....

Na kraju, treba reći da su ovim izvještajem potvrđeni svrha i zadaci praćenja i vrednovanja koji su bili dogovoreni među partnerima na početku eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a. Između ostaloga, provjereno je jesu li glavnim dionicima odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama razumljiva i prihvatljiva polazišta, struktura i ishodi kurikuluma u njegovoj funkcionalnoj i strukturalnoj dimenziji te jesu li navedeni ishodi primjereni dobi učenika. Tim se podacima osigurala empirijska podloga za izmjene i dopune postojeće verzije kurikuluma i određivanje pokazatelja kvalitete njegove provedbe.

Konačno, pokazalo se da je kombinacija kvantitativne i kvalitativne metodologije s ukupno 15 instrumenata koji su korišteni za ispitivanje učenika, učitelja/nastavnika i ravnatelja, primjeren pristup praćenju i vrednovanju nastave GOO-a u osnovnim i srednjim školama. Kombinacija ta dva pristupa omogućila je bolje razumijevanje „subjektivne” i „objektivne” strane nastavnog procesa, na temelju čega se s većom sigurnošću može govoriti o tome koji čimbenici olakšavaju, a koji otežavaju provedbu kurikuluma GOO-a u školi.

PREPORUKE

Na temelju rezultata istraživanja, izdvojene su sljedeće preporuke:

Sistemska razina:

- Izraditi završnu verziju kurikuluma GOO-a uvažavajući mišljenja i prijedloge učitelja/nastavnika i učenika (skraćivanje sadržaja, pojašnjenje ishoda, bolje usklađivanje ishoda s dobi učenika, određivanje modela i kriterija vrednovanja postignuća učenika).
- Osigurati da volonterski rad učenika/društveno koristan rad, projektna nastava i priprema učenika za izbore za predsjednika/cu razreda i predstavnika/cu razreda u vijeću učenika postanu obvezne dimenzije provedbe kurikuluma GOO-a u svim razredima u osnovnoj i srednjoj školi.
- Odrediti pokazatelje postignuća prema odgojno-obrazovnim ciklusima i modelima provedbe kurikuluma GOO-a i razviti sustav osiguranja kvalitete u GOO-u.
- Osigurati uvjete za izradu uputa, priručnika, udžbenika i drugoga nastavnog materijala prema ishodima kurikuluma GOO-a za pojedine cikluse i modele provedbe.
- Uvesti GOO u sve osnovne i srednje škole prema modelima predloženim u kurikulumu GOO-a i s tim u vezi osigurati odgovarajuću satnicu za provedbu kurikuluma GOO-a.
- Osigurati materijalnu potporu školama i učiteljima i/ili nastavnicima u provedbi kurikuluma GOO-a, uključujući razmjenu iskustava među učiteljima, odnosno nastavnicima koji provode kurikulum.
- Odrediti ključne dimenzije nastavničke kompetencije za GOO u odnosu na različite modele provedbe GOO-a određene kurikulumom i te dimenzije učiniti obveznom komponentom akreditacije svih učitelja i nastavnika i, posebno, nastavnika GOO-a.
- Uvesti GOO na prvu ili drugu godinu diplomskog studija u sve nastavničke fakultete kao obavezan kolegij (minimalno) ili modul (maksimalno) uz obvezu povezivanja teorije i praktičnih vježbi u školama i s opterećenjem od najmanje 10 ECTS bodova.
- Uvesti GOO kao obveznu dimenziju u sklopu stjecanja nastavničke kompetencije u dopunskom pedagoško-psihološkom obrazovanju za sve stručnjake koji rade u nastavi a koji nisu završili nastavnički fakultet.
- Izraditi bazu podataka o potrebama škola za stručnim usavršavanjem u GOO-u koja se periodično obnavlja i organizirati sustavno i kontinuirano stručno usavršavanje učitelja i nastavnika u tom području s osloncem na analitičke pokazatelje.
- Osigurati potrebne uvjete za uključivanje svih relevantnih čimbenika u sustav obrazovanja i stručnog usavršavanja učitelja i nastavnika za GOO, kao i u nastavu GOO-a, osobito organizacija civilnog društva koje kroz dulje vremensko razdoblje ostvaruju respektabilne rezultate u tom području.
- Uvesti sustav identifikacije i priznanja školama u kojima se ostvaruje dobra praksa u GOO-u i osigurati potrebne uvjete za širenje dobre prakse na druge škole.
- Osigurati da učitelji i nastavnici neposredno više sudjeluju u odlučivanju o pitanjima odgoja i obrazovanja na izvanškolskim razinama.

- Osigurati da učenici više sudjeluju u odlučivanju o pitanjima za koja su neposredno zainteresirani kroz učenička vijeća na lokalnoj, županijskoj i nacionalnoj razini.
- Istraživanje nastave GOO-a u svim osnovnim i srednjim školama uključiti među prioritete istraživačke politike u području odgoja i obrazovanja.
- Podržati osnivanje novoga i/ili jačanje postojećeg istraživačko-obrazovnog centra u području GOO-a sa zadatkom kontinuiranog praćenja i vrednovanja postignuća učenika u GOO-u.

INSTITUCIONALNA RAZINA:

- Nastavu GOO-a više povezati sa svakodnevnim životom učenika i s učenicima dogovarati nastavne sadržajima i teme u GOO-u i načine njihove obrade.
- GOO provoditi korištenjem interaktivnih, istraživačkih i suradničkih metoda učenja, s naglaskom na istraživačko-projektu nastavu, debatu i izvannastavne aktivnosti.
- Poticati učenike na kritičko promatranje i analizu stvarnih društvenih problema s naglaskom na različita motrišta.
- Jačati interes učenika za zbivanja u školi i lokalnoj zajednici istraživanjem problema i zajedničkim traženjem rješenja.
- Osigurati različite izvore za učenje u GOO-u s naglaskom na materijale namijenjene djeci i mladima.
- Osigurati uvjete za veću aktivnost učenika u odlučivanju o školskim pitanjima i njihova mišljenja poštovati pri odlučivanju o školskim pitanjima.
- Uspostaviti učinkovitu suradnju s roditeljima, organizacijama civilnog društva i drugim relevantnim lokalnim akterima u nastavi GOO-a, osobito s organizacijama mladih i za mlade.
- Učiniti GOO instrumentom razvoja škole kao demokratske zajednice učenja.

Publikacija je nastala u sklopu eksperimentalne provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja i projekta Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama kojeg u partnerstvu provode Mreža mladih Hrvatske, Centar za mirovne studije i GONG, u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje i Nacionalnim centrom za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Projekt financira Europska unija, a sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Nizozemsko i Američko veleposlanstvo.

Za sadržaj publikacije odgovorna je isključivo Mreža mladih Hrvatske i on se ni na koji način ne može smatrati službenim stajalištem Europske unije, niti nužno odražava stajališta Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, Nizozemskog veleposlanstva kao ni Veleposlanstva Sjedinjenih Američkih Država u Republici Hrvatskoj.

Projekt provodi
Mreža mladih Hrvatske
www.mmh.hr

Projekt partner
Centar za mirovne studije
www.cms.hr

Projekt partner
GONG
www.gong.hr

Projekt financira
Europska unija
<http://ec.europa.eu/croatia>

Projekt sufinancira
Ured za udruge Vlade RH
www.uzuvrh.hr

Projekt sufinancira
Američko veleposlanstvo
<http://zagreb.usembassy.gov/>

Kingdom of the Netherlands

Projekt sufinancira
Nizozemsko veleposlanstvo
<http://kroatie.nlambassade.org>

Europska unija
<http://ec.europa.eu/croatia>

Ured za udruge Vlade
Republike Hrvatske
www.uzuvrh.hr

Projekt financira Europska unija,
a sufinancira Ured za udruge
Vlade Republike Hrvatske

Za očekivati je kako će Izvješće o eksperimentalnom provođenju kurikulumu GOO-a biti koristan materijal za učitelje/ice i nastavnike/ce i sve koji se bave tim područjem odgoja i obrazovanja, kako u pogledu razvoja strukovnih znanja tako i metoda poučavanja GOO-a. Velika je vrijednost ovog Izvještaja u teorijskim polazištima za eksperimentalno provođenje GOO-a u nas. Nadalje, riječ je o jednoj od dosada najopsežnijih i metodološki vrlo zahtjevno strukturiranoj metodi prikupljanja i obrade podataka i prikaza rezultata iz područja GOO-a u nas. Dodatna se vrijednost Izvještaja ogleda i u mogućnosti njegova korištenja u radu sa studentima učiteljskih i nastavničkih fakulteta. Iz Izvještaja je razvidna nužnost uvođenja GOO-a u naše škole, stručnog usavršavanja nastavnika i uvođenja GOO-a na visokoškolske ustanove, posebno na nastavničke i učiteljske fakultete.

Doc. dr. sc. Marija Sablić

Na temelju ovog Izvještaja možemo zaključiti kako je u Republici Hrvatskoj proveden još jedan značajan, sveobuhvatan i zahtjevan projekt u području građanskog odgoja i obrazovanja, koji svojim rezultatima ukazuje na neophodnost uvođenja GOO-a u školama kako bi se mladi što učinkovitije pripremili za ulogu informiranih, aktivnih i odgovornih građana, odnosno usvojili potrebne kompetencije za građansko djelovanje temeljeno na načelima ljudskih prava, nediskriminacije, kulturnog pluralizma i vladavine prava. Pri tome, ključnu ulogu u provedbi kurikulumu GOO-a u školi imaju ne samo učitelji/nastavnici, učenici, ravnatelji i ostali djelatnici škole, roditelji već i cjelokupna zajednica.

Doc. dr. sc. Elvi Piršl

ISBN 978-953-7805-14-2

9 789537 805142